

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ

دانشگاه بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی فقهی - اقتصادی ربا و تورم

استاد (اساتید) راهنما:

دکتر علیرضا اسلامی فر

استاد مشاور:

دکتر روح الله افضلی گروه

تحقیق و نگارش:

ناهید صباحی

آبان ۱۳۹۱

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان بررسی «فقهی- اقتصادی ربا و تورم» قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی توسط دانشجو ناهید صباحی با راهنمایی استاد پایان نامه دکتر علیرضا اسلامی فر تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ توسط هیئت داوران بررسی و درجه به آن تعلق گرفت.

تاریخ

امضاء

نام و نام خانوادگی

استاد راهنما:

استاد راهنما:

استاد مشاور:

داور ۱:

داور ۲:

نماینده تحصیلات تکمیلی:

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب ناهید صباحی تعهد می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: ناهید صباحی

امضاء

تقدیم به:

همسر مهربانم که مرا در تحصیل علم صبورانه یاری نمود.

پدر و مادر عزیزم که هر لحظه وجودم را از چشمه سار پر از عشق چشمانشان سیراب میکنند.

سپاسگزاری

با سپاس فراوان از استاد راهنمای گرانقدر آقای دکتر علیرضا اسلامی فر که با دلسوزی و بردباری فراوان مرا در انجام این تحقیق یاری رساندند. از استاد مشاور ارجمند جناب آقای دکتر روح الله افضلی نهایت تشکر را دارم.

چکیده

مسأله ربا و تورم از موضوعات چالش برانگیز در اقتصاد اسلامی است؛ و همچنین، در نگاه خرد تر می‌توان اهمیت موضوع را در بانکداری اسلامی ملاحظه کرد. بررسی این مسأله آن جا قوت می‌گیرد که ما به عنوان مسلمان مدعی هستیم که بانکداری بدون ربا را می‌توان جایگزین شیوه‌های متداول کرد تا از آسیب‌های اجتماعی کاسته شود. در این تحقیق در پی آن هستیم تا با نگاه دیگری به این مسئله توجه کنیم، یعنی نگاهی فقهی-اقتصادی؛ نگاهی که تاکنون یا مغفول مانده یا کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از آنجایی که حرمت ربا در اسلام به ادله‌ی اربعه، قطعی و مسلم می‌باشد و از طرفی اقتصاد اسلامی همواره در معرض تورم‌های رو به رشد می‌باشد، بنابراین لزوم بحث و بررسی بیشتر پیرامون رابطه‌ی این دو پدیده (ربا و تورم) با یکدیگر، تأثیر متقابل این دو و در نهایت استخراج حکم شرعی جبران کاهش ارزش پول در جو تورمی را جدی تر می‌نماید.

از جمله سؤالاتی که در این رساله به دنبال یافتن پاسخ آن می‌باشیم، این است که آیا نظام بهره بعنوان عامل بالقوه‌ای برای ایجاد تورم محسوب می‌گردد؟ پیرامون رابطه‌ی نرخ بهره (ربا) با تورم، می‌توان گفت بر اساس ادبیات اقتصادی، رابطه تنگاتنگ بین نرخ تورم و نرخ بهره وجود دارد. برخی از سیاست‌گذاران و متخصصان اقتصاد اسلامی معتقدند که افزایش نرخ بهره، سبب افزایش هزینه‌های تولید و به تبع موجب افزایش سطح قیمت‌ها و تورم می‌شود. از سوی دیگر، طبق تئوری‌های اقتصادی، افزایش نرخ تورم موجب افزایش نرخ بهره خواهد شد. با بررسی نظریات و دیدگاه‌های متعدد در این زمینه، آنچه که واضح و مبرهن می‌باشد، این است که بی‌تردید افزایش نرخ بهره، افزایش نرخ تورم را به همراه خواهد داشت و بدین ترتیب، نرخ بهره از عوامل تورم خواهد بود.

پرسش دیگری که در این راستا مطرح گردیده، این است که ارتباط بین ربا و تورم چگونه است؟ رابطه‌ی اقتصادی میان این دو پدیده در مطالب فوق تبیین گردید؛ اما رابطه‌ی فقهی آن، ضمن استخراج حکم شرعی جبران کاهش ارزش پول روشن خواهد شد. با توجه به بررسی دلایل پنج دیدگاه مطرح شده در این زمینه، دیدگاه منتخب نگارنده در رابطه با جبران کاهش ارزش پول، با توجه به تقسیم بندی تورم به سه نوع شدید، متوسط و خفیف بدین شرح می‌باشد: در شرایط تورم خفیف، جبران کاهش ارزش پول جایز نبوده و مصداق ربا خواهد بود، در شرایط تورم متوسط، نیز جبران کاهش ارزش پول جایز نبوده اما مصالحه طریق احتیاط است و در جو تورمی شدید، جبران کاهش ارزش پول جایز بوده و مصداق ربا نخواهد بود.

آخرین پرسش مطرح شده در این تحقیق، در رابطه با نظام بانکداری اسلامی است و اینکه آیا می‌توان در عمل با حذف ربا، یک سیستم بانکداری کارا طراحی نمود؟ علیرغم اینکه قانون بانکداری بدون ربا، در سال ۱۳۶۵ به منظور حذف ربا از سیستم بانکی، وضع گردید، اما پس از گذشت چندین دهه از وضع این قانون همچنان شاهد بروز لایه‌های پنهان و آشکار ربا در سیستم بانکداری بدون ربا می‌باشیم. در این نوشتار مبحث بانکداری اسلامی در دو بخش تسهیلات بانکی و تأخیر تأدیه، دنبال می‌شود و نشان می‌دهد شبیه ربوی بودن در اکثر فعالیت‌های بانکی بطور جدی مشهود می‌باشد، و استفاده از عقود اسلامی تنها جنبه‌ی صوری و ظاهری داشته و عملاً همان سیستم ربوی در بانک‌های اسلامی جریان دارد؛ به عبارتی، آنچه در قراردادهای بکار رفته حيله‌ی شرعی بوده و قابل قبول نیست. امید است با نظارت هر چه بیشتر بر نحوه‌ی اجرای عقود و رفع اشکالات شرعی موجود در آن‌ها بتوان یک سیستم بانکداری کارا طراحی نمود.

کلمات کلیدی: ربا، تورم، بهره، جبران کاهش ارزش پول، بانکداری بدون ربا.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲	۱-۱- مقدمه.....
۳	۲-۱- پیشینه تاریخی.....
۴	۳-۱- پیشینه تحقیق.....
۴	۱-۳-۱- معرفی کارهای انجام شده.....
۵	۱-۳-۲- جمع بندی کارهای انجام شده.....
۶	۱-۳-۳- مقایسه پژوهش حاضر.....
۶	۴-۱- اهمیت پژوهش.....
۶	۵-۱- پرسش های پژوهش.....
۷	۶-۱- فرضیه پژوهش.....
۷	۷-۱- هدف پژوهش.....
۷	۸-۱- چه کاربردهایی از این تحقیق متصور است؟.....
۷	۹-۱- روش پژوهش و گردآوری اطلاعات.....
۷	۱۰-۱- جامعه آماری.....
۸	فصل دوم: بررسی فقهی ربا و تورم.....
۹	۱-۲- ماهیت ربا.....
۹	۲-۱-۱- ربا در لغت.....
۹	۲-۱-۲- ربا در اصطلاح.....
۱۰	۲-۱-۳- آیا پدیده رباخواری مربوط به اقتصاد کنونی است؟.....
۱۳	۲-۱-۴- ربا در اسلام.....
۱۳	۲-۱-۴-۱- ربا در صدر اسلام.....

- ۱۳-۲-۴-۱-۲- وضعیت تجاری عربستان در صدر اسلام.....
- ۱۵-۲-۴-۱-۲- ربا در جزیره العرب.....
- ۱۷-۲-۴-۱-۲- ربای جاهلی.....
- ۱۹-۳-۴-۱-۲- ادله‌ی حرمت ربا در اسلام.....
- ۱۹-۱-۳-۴-۱-۲- ربا در قرآن.....
- ۲۰-۲-۳-۴-۱-۲- ربا در روایات.....
- ۲۱-۳-۳-۴-۱-۲- ربا از دیدگاه اجماع.....
- ۲۲-۴-۳-۴-۱-۲- ربا از دیدگاه عقل.....
- ۲۲-۵-۱-۲- فلسفه حرمت ربا.....
- ۲۴-۶-۱-۲- انواع ربا در فقه اسلامی.....
- ۲۴-۱-۶-۱-۲- ربای معاملی.....
- ۲۴-۱-۱-۶-۱-۲- شرایط تحقق ربای معاملی.....
- ۲۴-۱-۱-۶-۱-۲- شرط اول: مکیل و موزون بودن عوضین.....
- ۲۶-۲-۱-۶-۱-۲- شرط دوم: اتحاد در جنس.....
- ۲۷-۳-۱-۶-۱-۲- شرط سوم: زیادی و تفاضل.....
- ۲۸-۲-۱-۶-۱-۲- اقسام ربای معاملی.....
- ۲۸-۳-۱-۶-۱-۲- گستره‌ی ربای معاملی.....
- ۲۸-۴-۱-۶-۱-۲- صحت و فساد معامله‌ی ربوی.....
- ۲۸-۲-۶-۱-۲- ربای قرضی.....
- ۲۹-۱-۲-۶-۱-۲- صحت یا بطلان ربای قرضی.....
- ۳۰-۷-۱-۲- خروج از حریم ربا.....
- ۳۰-۱-۷-۱-۲- استثنائات ربا.....
- ۳۱-۲-۷-۱-۲- حیل‌های ربا.....
- ۳۱-۱-۲-۷-۱-۲- حیل‌های ربای معاملی.....

- ۳۲ ۲-۲-۷-۱-۲- حیل‌های ربای قرضی
- ۳۷ ۲-۱-۷-۳- خروج از حریم ربا با توجیهاتی غیر از حیل‌های ربا
- ۳۸ ۲-۱-۷-۴- حکم حیل‌های ربا
- ۴۲ ۲-۱-۸- آیا حرمت ربا منحصر به اسلام می‌باشد؟
- ۴۵ ۲-۲- بخش دوم: ماهیت فقهی تورم
- ۴۵ ۲-۱-۲- تعریف تورم
- ۴۵ ۲-۲- انواع تورم
- ۴۶ ۲-۳- تورم در اسلام
- ۴۶ ۲-۴- تورم در صدر اسلام
- ۴۷ ۲-۵- نظام پولی صدر اسلام
- ۴۸ ۲-۶- عوامل افزایش حجم پول در صدر اسلام
- ۴۸ ۲-۷- عوامل کاهش حجم پول در صدر اسلام
- ۴۹ ۲-۸- آیا قیمت‌ها در صدر اسلام دچار نوسان می‌شد؟
- ۵۲ ۲-۹- تورم صدر اسلام از کدام نوع بود؟
- ۵۲ ۲-۱۰- واکنش عرف در مورد تورم و جبران کاهش ارزش پول چگونه بوده است؟
- ۵۳ فصل سوم: بررسی اقتصاد ربا و تورم**
- ۵۴ ۳-۱- بخش اول: بررسی اقتصادی ربا (بهره و ربا)
- ۵۴ ۳-۱-۱- تعریف بهره
- ۵۴ ۳-۱-۲- نرخ بهره‌ی واقعی و نرخ بهره‌ی اسمی
- ۵۵ ۳-۱-۳- آیا بهره همان ربا است؟
- ۷۶ ۳-۲- بخش دوم: بررسی اقتصادی تورم
- ۷۶ ۳-۱-۲- آیا اقتصاد اسلامی در معرض تورم قرار می‌گیرد؟
- ۷۷ ۳-۲- پیشینه‌ی تورم
- ۷۷ ۳-۳- علل تورم

- ۷۸ ۳-۲-۴- آثار تورم
- ۸۱ ۳-۲-۵- آیا تورم همیشه مضر است؟
- ۸۲ ۳-۲-۶- رابطه‌ی ربا (بهره) با تورم: آیا ربا به عنوان عاملی بالقوه می‌تواند باعث ایجاد تورم گردد؟
- فصل چهارم: ربا، تورم، از منظر فقه و اقتصاد (یک بحث تلفیقی) ۸۶**
- ۸۷ ۴-۱-۱- بخش اول: پول
- ۸۷ ۴-۱-۱- ماهیت پول
- ۸۷ ۴-۱-۲- تحول تاریخی پول
- ۸۹ ۴-۱-۳- تعریف پول
- ۹۰ ۴-۱-۴- وظایف پول
- ۹۰ ۴-۱-۵- مثلی یا قیمی بودن پول
- ۹۰ ۴-۱-۵-۱- تعریف مثلی و قیمی
- ۹۳ ۴-۱-۶- ارزش اسمی و حقیقی
- ۹۳ ۴-۱-۷- رابطه‌ی میان ربا و تورم و مسأله‌ی جبران کاهش ارزش پول
- ۹۴ ۴-۱-۷-۱- دیدگاه‌های مربوط به جبران کاهش ارزش پول
- ۹۴ ۴-۱-۷-۱-۱- ادله مخالفان جبران کاهش ارزش پول
- ۱۰۰ ۴-۱-۷-۱-۲- ادله موافقان جبران کاهش ارزش پول
- ۱۰۴ ۴-۱-۷-۱-۳- نظریه مصالحه
- ۱۰۶ ۴-۱-۷-۱-۴- نظریه تفصیل
- ۱۰۸ ۴-۱-۷-۱-۵- دیدگاه تغییر صور عقود
- ۱۱۰ ۴-۱-۷-۱-۶- جمع بندی و بیان دیدگاه منتخب
- ۱۱۱ ۴-۱-۷-۱-۶-۱- حکم جبران کاهش ارزش پول بر اساس انواع تورم
- ۱۱۳ ۴-۲-۲- بخش دوم: شاخص بندی
- ۱۱۳ ۴-۲-۱- جبران کاهش ارزش پول و سیاست شاخص بندی
- ۱۱۳ ۴-۲-۲- مفهوم شاخص بندی و هدف از آن

- ۱۱۴ ۳-۲-۴- انواع شاخص بندی.....
- ۱۱۴ ۴-۲-۴- انواع شاخص ها.....
- ۱۱۶ ۵-۲-۴- کاهش ارزش پول با چه شاخصی جبران شود؟.....
- ۱۱۷ ۳-۴- بخش چهارم: ربا و مسأله‌ی بانک.....
- ۱۱۷ ۱-۳-۴- شکل گیری بانکها.....
- ۱۱۹ ۲-۳-۴- هدف بانکداری.....
- ۱۱۹ ۳-۳-۴- ضرورت بانک در اقتصاد معاصر.....
- ۱۲۰ ۴-۳-۴- مصادیق پنهان و آشکار ربا در بانکداری اسلامی.....
- ۱۲۱ ۱-۴-۳-۴- گرایش نظام بانکی به حقیقت بهره (ربا).....
- ۱۲۲ ۲-۱-۴-۳-۴- ربا در تسهیلات بانکی.....
- ۱۳۰ ۲-۴-۳-۴- بخش دوم: جریمه تأخیر و تمدید مهلت پرداخت.....
- ۱۳۱ ۱-۲-۴-۳-۴- توجیهات مشروعیت جریمه‌ی تأخیر تأدیه.....
- ۱۳۲ ۵-۳-۴- راهکارها.....
- ۱۳۵..... **فصل پنجم: آزمون فرضیات.....**
- ۱۳۷..... **فصل ششم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات.....**
- ۱۳۸ ۱-۵- نتیجه‌گیری.....
- ۱۳۸ ۲-۵- پیشنهادات.....
- ۱۴۰..... **فهرست منابع و مآخذ.....**

فصل اول

کلیات تحقیق

تورم در اقتصاد علاوه بر گذاشتن اثرات ناگوار گوناگون بر اقتصاد کشور، برخی از مضامین فقهی را تحت تأثیر قرار داده است؛ از جمله تأثیر گذاری بر مصداق یافتن ربا در قرض و معاملات است. تورم و کاهش ارزش پول دو روی یک سکه است؛ زیرا افزایش قیمت یک کالا به معنای کاهش قدرت خرید پول در مقابل آن کالا است. در این میان فقها، اقتصاددانان و حقوق دانان مسلمان با چالش‌های جدی رو به رو هستند و آن این که از طرفی ضرر حاصل از جبران کاهش ارزش پول در اثر تورم‌های دو رقمی را نمی‌توان نادیده گرفت و از طرف دیگر، در جبران کاهش ارزش پول شائبه‌ی ربا احساس می‌گردد؛ این در حالی است که در اقتصاد اسلامی ربا به شدت نهی شده است و تعابیری برای تهدید و تحذیر مؤمنان به کار رفته است که در کمتر گناهی تا این حد سخت گیری شده و بر آن وعده‌ی عذاب شدید داده شده است؛ تا جایی که قرآن ادامه‌ی رباخواری را جنگ با خدا و رسول (ص) می‌نامد.

در این میان آن چه حائز اهمیت می‌باشد، این است که اولین اثر بی توجهی به دستورات جامع و انسان ساز الهی، مشابه لطمه‌ای است که به یک بیمار به خاطر استفاده از نسخه‌ی اشتباه، وارد می‌شود، لذا به جای آنکه داروهایی که مصرف می‌کند باعث بهبودی او شوند به بیماری‌اش، مرض‌های متعدد دیگر نیز اضافه می‌شود. اگر خدا خالق انسان است پس بهترین نسخه‌ها را برای رشد و اصلاح امور جامعه ارائه می‌کند، پس وقتی حکمی الهی صادر می‌شود و بر اساس آن حکم معامله‌ای حرام محسوب می‌شود، آن شکل فعالیت نه تنها باعث نمی‌شود اقتصاد کشور به بالندگی برسد بلکه به طور قطع و یقین به دلیل نسخه‌ای غلط اقتصاد کشور دچار بیماری‌های متعدد دیگر نیز می‌شود. اما دومین ضربه‌ای که بر اثر اهمیت ندادن یا کم اهمیت دادن جامعه نسبت به رعایت احکام شرعی در معاملات به مفهوم فراگیر آن می‌زند، بسیار بزرگ‌تر و مهلک‌تر است و آن اثر وضعی است که مال حرام نه فقط بر اقتصاد، بلکه بر همه شئون اجتماعی، دینی، فرهنگی و ... در زندگی انسان می‌گذارد.

در کنار این مهم، واقعیت انکار ناپذیر دیگر این است که فقه جامع و پویای اسلام همواره جوابگوی نیازهای بشر در تمام زمان‌ها و اعصار می‌باشد؛ اما این مهم نباید به عنوان دستاویزی برای کسانی باشد که می‌خواهند، بدون توجه به واقعیت اقتصاد صدر اسلام، با توجیهاتی از این قبیل که تورم پدیده‌ای مستحدثه است و ... ربا را در اقتصاد کنونی امری عقلایی و مشروع جلوه دهند. کما این که هم اکنون این واقعیت تلخ در نظام بانکداری

اسلامی به وضوح مشهود می‌باشد و حقیقت امر این است که اختلاف بانکداری بدون ربای کنونی با بانکداری ربوی، در بسیاری موارد به اختلاف در الفاظ عقود و قراردادهای منحصر گشته است.

امید است تحقیق پیش رو بتواند برای حل مشکلات پیچیده‌ای که در اثر تورم رو به رشد در اقتصاد معاصر در رابطه با معاملات بلند مدت و بدهی‌های معوقه وجود دارد، راه‌گشا باشد و همچنین بتواند با نشان دادن لایه‌های پنهان و آشکار ربا در نظام بانکداری اسلامی و ارائه‌ی راهکارهای لازم، در هدایت نظام بانکی فعلی به حقیقت بانکداری بدون ربا مثمر ثمر واقع شود.

۱-۲- پیشینه تاریخی

انسان‌های اولیه با دو مشکل اساسی روبرو بودند: از طرفی، همه‌ی افراد نمی‌توانستند به صورت مستمر تمام نیازهای خود را برآورده کنند و از سوی دیگر، کسانی که توانسته بودند چیزهایی را بدست آورند، توان نگه داری آن‌ها را نداشتند و محصول زحمات آن‌ها همواره در معرض فساد، سرقت و یا حمله‌ی حیوانات درنده قرار داشت؛ مثلاً ماهیگیر وقتی ماهی‌های زیادی می‌گرفت، یا شکارچی هنگامی که شکاری بزرگ صید می‌کرد، یا شخص دیگری که توانسته بود مقداری میوه و حبوبات جمع‌آوری کند، از نگهداری آن‌ها برای مدت طولانی ناتوان بود. برای حل این مشکل، انسان اولیه به قرض دادن و قرض گرفتن روی آورد؛ شکارچی مازاد گوشت مصرفی خود را در اختیار کسی که نتوانسته بود به صیدی دست یابد، قرار می‌داد؛ به شرط این که او بعدها آن‌را جبران کند؛ بنابراین، با قرض دادن مجانی و بدون گرفتن زیادی و تنها با گرفتن تعهد از قرض گیرنده برای پس دادن قرض، هر دو به مقصود خود می‌رسیدند. اما با گذشت زمان هر قدر که انسان به راه‌های نگه داری خوراکی‌ها و سایر مایحتاج خود از فساد و خطرهای خارجی آشنا می‌شد، نسبت به قرض مجانی بی‌میل‌تر می‌گردید، مخصوصاً اگر به احتیاج طرف مقابل آگاه می‌شد. پس از آن انسان‌ها، درصد برآمدند هنگام قرض دادن، قرض گیرندگان را به تعهد در مورد پرداخت مازاد بر قرض هنگام ادای دین، ملزم سازند. بدین ترتیب، ربا در جوامع ابتدایی به آهستگی متولد شد و با پیشرفت امور اقتصادی و بازرگانی گسترش یافت؛ بویژه زمانی که پول وسیله‌ی مبادله قرار گرفت. شاهد بر این قضیه، نواهی و مجازات‌هایی است که در کتب دینی ادیان و مذاهب مختلف به چشم می‌خورد. هم‌اکنون ربا در بسیاری از کشورها رسمیت پیدا کرده و به صورت امری رایج و قانونی، تمام پیکره‌ی اقتصاد را در بر گرفته است. (بخش فرهنگی جامعه‌ی مدرسین حوزه‌ی علمیه

قم، ۱۳۸۶: ۳۹)

در رابطه با سابقه‌ی تاریخی تورم هم لازم به ذکر است که شهادت برخی نوشته‌های تاریخی، اقتصاد جوامع گذشته از قرن‌های خیلی پیش، حتی پیش از میلاد مسیح با مشکل تورم مواجه بوده اما خود اصطلاح تورم برای نخستین بار در قرن نوزدهم میلادی بکار گرفته شده است؛ و همچنین بررسی روایات وارده در باب گرانی و تغییرات قیمت‌ها در زمان پیامبر (ص) و معصومین علیه‌السلام بیانگر این است که اقتصاد صدر اسلام نیز با مشکل تورم مواجه بوده است؛ بنابراین، مسأله تورم بر خلاف تصور برخی از نظریه‌پردازان، پدیده‌ای بدیع و مستحدثه نمی‌باشد.

۱-۳-۳- پیشینه تحقیق

۱-۳-۱- معرفی کارهای انجام شده

۱- ربا و تورم (بررسی تطبیقی جبران کاهش ارزش پول و ربا)، احمد علی یوسفی، مرکز نشر آثار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه‌ی اسلامی (مؤسسه‌ی فرهنگی دانش و اندیشه‌ی معاصر)، ۱۳۸۱ ش.

نویسنده‌ی این کتاب با تبیین فقهی ربا و تورم، در صدد کشف حکم شرعی جبران کاهش ارزش پول می‌باشد. در این اثر موضوع از بعد اقتصادی بررسی نشده و همچنین بر مسأله‌ی بانکداری تطبیق داده نشده است.

۲- موضوع شناسی ربا و جایگاه آن در اقتصاد معاصر، محمد امیر نوری کرمانی، بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۱ ش).

نگارنده در این کتاب درصدد است تا با بیان مشکلات ناشی از تورم، اقتصاد معاصر را کاملاً متفاوت از اقتصاد صدر اسلام نشان داده و با تغییر ماهیت این دو و بیان ضرورت بانکداری در اقتصاد امروز، لزوم نظام بهره را توجیه کرده و تلاش می‌کند، عدم موضوعیت ربا را در اقتصاد کنونی نشان داشته و مشروعیت بهره را جایگزین آن گرداند. در این کتاب گرچه اشاراتی به ابعاد فقهی و اقتصادی مسأله گردیده است، اما مطالب جامع نبوده و تنها بیانگر یکی از پنج دیدگاه جبران کاهش ارزش پول می‌باشد.

۳- (پول، بهره و تورم)، احمد شعبانی، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۷ ش.

غالب محتوای این اثر دربردارنده‌ی تبیین ماهیت پول بوده و در آن بیشتر مباحث اقتصادی مطرح گردیده است و موضوع بانکداری در آن تشریح نشده است.

۴- «ربا: پیشینه تاریخی ربا در قرآن و سنت، انواع ربا و فرار از ربا»، بخش فرهنگی جامعه‌ی مدرسین حوزه‌ی علمیه قم، موسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه‌ی علمیه قم)، ۱۳۸۱ش.

نگارنده در این تألیف به تبیین دقیق ربا از بُعد فقهی پرداخته است؛ اما تشریح بُعد اقتصادی آن بیان نگردیده است.

۵- چالش‌های پیش روی بانکداری اسلامی، منور اقبال، اوصاف احمد، طریق الله خان، مترجمان: حسین میسمی و مسلم بمانپور، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) و بانک مرکزی اسلامی، ۱۳۸۷ش.

این اثر مشتمل بر مباحث بانکداری اسلامی می‌باشد. نگارنده پس از ترسیم وضع موجود مالیه‌ی اسلامی به چالش‌های پیش روی بانکداری اسلامی در ابعاد سازمانی و اجرایی آن پرداخته و سپس به ارائه‌ی راهکارهای لازم می‌پردازد. در این مجموعه، مباحث فقهی مطرح نگردیده است.

۶- بانک بدون ربا، محمد باقر صدر،

این مجموعه مشتمل بر سه بخش بوده و تلاش نگارنده در این کتاب، معطوف به این است که مطابق با موازین فقه اسلام الگویی طراحی گردد تا جایگزین ربا در فعالیت‌های بانکی شود.

۷- بانکداری بدون ربا (چالش‌ها و راهکارها)، یحیی علوی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۸ش.

این کتاب از دو بخش تشکیل شده است؛ بخش اول به ذکر چالش‌های بنیادین و اجرایی بانکداری بدون ربا می‌پردازد و در بخش دوم آن نویسنده ابتدا راهکارهایی را که تاکنون در این زمینه ارائه شده را بازگو می‌کند و سپس خود به ارائه‌ی الگوی جدید نظام مالی مطابق با فقه اسلامی می‌پردازد.

۱-۳-۲- جمع بندی کارهای انجام شده

با نگاه اجمالی به پژوهش‌های ذکر شده، روشن می‌گردد که تألیفات موجود غالباً یا از نظرگاه فقهی یا حقوقی محض به نتایجی رسیده‌اند اما ویژگی تحقیق پیش رو این است که به صورت تلفیقی کار می‌کند و بسیاری از سؤالات را پاسخگو است.

۱-۳-۳- مقایسه پژوهش حاضر

وجود ربا یکی از مهم‌ترین فصول ممیزه‌ی اقتصاد سرمایه‌داری از اقتصاد دینی است. ربا امروز از نظرگاه سرمایه‌داری، از جایگاهی بس مهم و منحصر به فرد برخوردار است؛ تا جایی که برای آنان تصور یک اقتصاد بدون بهره، غیر واقعی و دور از ذهن است. این در حالی است که نظام مالی ما مبتنی بر آموزه‌های اسلامی می‌باشد، که گرفتن ربا در آن حرام و غیر مشروع می‌باشد؛ بنابراین، بررسی ربا و تورم با نگاه تلفیقی (فقهی-اقتصادی) اهمیت دو چندان می‌یابد و به نظر می‌رسد نگاه این گونه به مسأله بدیع و نو می‌باشد.

۱-۴- اهمیت پژوهش

از آنجا که طبق موازین فقه اسلامی حرمت ربا بر کسی پوشیده نیست و از سوی دیگر، همواره در اقتصاد معاصر، شاهد تورم‌های دو رقمی می‌باشیم و همچنین از طرفی، ضرورت نیاز به سیستم بانکی در نظام مالی کنونی، غیر قابل انکار می‌باشد؛ بنابراین، جمع بندی و تطبیق این موارد بر یکدیگر ضروری می‌باشد. تا راهکارهای عملی جهت مهار تورم و حذف ربا از سیستم مالی مسلمانان ارائه گردد.

۱-۵- پرسش‌های پژوهش

سؤالات تحقیق عبارتند از:

- ۱- ارتباط بین ربا و تورم چگونه است؟
- ۲- آیا نظام بهره به عنوان عاملی بالقوه برای ایجاد تورم محسوب می‌گردد؟ چگونه؟
- ۳- آیا می‌توان در عمل با حذف ربا، یک سیستم بانکداری کارا طراحی و ارائه نمود؟

۱-۶- فرضیه پژوهش

- ۱- در تورم زیاد، جبران کاهش ارزش پول جایز بوده و از مصادیق ربا محسوب نمی‌گردد.
- ۲- در تورم کم، جبران کاهش ارزش پول غیر مجاز و از مصادیق ربا است.
- ۳- در تورم متوسط، جبران کاهش ارزش پول مجاز نبوده، ولی مصالحه راه احتیاط است.
- ۴- می‌توان در عمل با حذف ربا، یک سیستم بانکداری کارا طراحی و ارائه نمود.

۱-۷- هدف پژوهش

تلاش در جهت حذف ربا از سیستم مالی و حوزه بانکداری اسلامی، و ارائه راهکارهای مطابق با فقه اسلامی، جهت جبران کاهش ارزش پول و کارآمدتر شدن سیستم بانکی.

۱-۸- چه کاربردهایی از این تحقیق متصور است؟

با توجه به اینکه نظام اقتصادی و حقوقی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر اسلام است، لذا این تحقیق در حوزه بانکداری، صندوق‌های قرض‌الحسنه و دیگر سیستم‌های مالی کاربرد دارد و می‌تواند نسخه‌ای کاربردی برای بسیاری از کشورهای اسلامی‌ای باشد که با توجه به مبانی اعتقادی‌شان نظام مبتنی بر ربا را نمی‌پسندند.

۱-۹- روش پژوهش و گردآوری اطلاعات

روش پژوهش توصیفی - تحلیلی است؛ و روش گردآوری اطلاعات از طریق مراجعه به کتابخانه و مطالعه و یادداشت برداری و فیش برداری از کتب و منابع مرتبط با موضوع می‌باشد؛ و همچنین، در موادی به اساتید صاحب نظر مراجعه شده است.

۱-۱۰- جامعه آماری

به علت توصیفی - تحلیلی و کتابخانه‌ای بودن، جامعه آماری در این تحقیق کاربردی ندارد.